

Право як регулятор суспільних відносин*Гіда Євген Олександрович¹, Стерліков Олександр Сергійович²*

Опубліковано	Секція	УДК
28.02.2024	Право	340.12

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17603846>

Анотація. У статті проводиться теоретико-правовий аналіз сутності права як ключового соціального регулятора. Для цього проведено дослідження регулятивної функції права в контекстах нормативності, формальної визначеності та забезпечення державою. озглянуто основні механізми правового регулювання, в тому числі типи правового впливу (загальнодозвільний та дозвільно-зобов'язуючий) та стадії регулятивного процесу. Особливу увагу приділено викликам регулятивної функції в умовах глобалізації та цифрової трансформації, а також ролі права у забезпеченні балансу між індивідуальною свободою та суспільними інтересами.

Ключові слова: право, соціальний регулятор, нормативність, держава, глобалізація, цифрова трансформація, свобода.

Law as a Regulator of Social Relations

Annotation. In the process of forming civilization, society needed to regulate complex, dynamic and often conflicting social relations, and the most important tool in achieving these goals was law. The emergence of law was determined by the need to establish uniform, universally binding rules of conduct, since ensuring stability, predictability and justice guaranteed the possibility of society's development, but at the same time, law as a regulator is a holistic regulatory and institutional system that allows these processes to be ensured by legitimizing coercion and guaranteeing the protection of subjective rights, and not just a set of norms that prescribe fair and predictable behavior.

The purpose of this article is to conduct an in-depth analysis of the essence, mechanisms and features of the functioning of law precisely in the context of an effective regulator of public relations in a modern democratic society, to consider the regulatory and protective functions of law, to analyze their interaction and ability to adapt to new social challenges, including the institutionalization of the digital space and the resolution of global conflicts of interest. Therefore, the purpose of the article is to conduct an in-depth analysis of the essence, mechanisms and features of the functioning of law as an effective regulator of public relations in a modern democratic society.

The article presents a theoretical and legal analysis of the essence of law as a key social regulator. It examines the regulatory function of law in the contexts of normativity, formal certainty, and state enforcement. The main mechanisms of legal regulation are also considered, including types of legal influence (general permissive and permissive-obligatory) and the stages of the regulatory process. Particular attention is given to the challenges of the regulatory function in the context of globalization and digital transformation, as well as the role of law in ensuring a balance between individual freedom and societal interests.

¹ доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ

² магістр права, викладач кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ. ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9234-261X>

Keywords: law, social regulator, normativity, state, globalisation, digital transformation, freedom.

Вступ

Постановка проблеми. В процесі формування цивілізації, виникла потреба суспільства в упорядкуванні складних, динамічних та часто конфліктних суспільних відносин, і найважливішим інструментом в досягненні цих задач стало право. Поява права була детермінована потребою у встановленні єдиних, загальнообов'язкових правил поведінки, так як забезпечення стабільності, передбачуваності та справедливості гарантували можливість розвитку суспільства, але при цьому право як регулятор є цілісною нормативно-інституційною системою, яка дозволяє забезпечити ці процеси за рахунок легітимізації примус та гарантії захисту суб'єктивних прав, а не лише сукупністю норм, що прописує справедливу та передбачувану поведінку.

Метою даної статті є проведення глибокого аналізу сутності, механізмів та особливостей функціонування права саме в контексті ефективного регулятора суспільних відносин у сучасному демократичному суспільстві, розгляд регулятивної та і охоронної функцій права, аналіз їх взаємодії та здатності адаптуватися до нових соціальних викликів, в тому числі інституціоналізація цифрового простору та вирішення глобальних конфліктів інтересів. Отже, мета статті полягає у глибокому аналізі сутності, механізмів та особливостей функціонування права як ефективного регулятора суспільних відносин у сучасному демократичному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В 2019 році вийшла стаття «Право як ефективний регулятор суспільних відносин в контексті завдань правової освіти», де Ф. Медвідь аналізує право через його сутність, форму і зміст, при цьому розкриває взаємодію цих складових між собою для забезпечення порядку в суспільстві, що дозволяє зрозуміти яким саме чином право виконує роль ефективного регулятора суспільних відносин та як саме воно поєднує право, державну волю і справедливість [1].

У статті «Правовий вплив у системі соціального впливу» В. Бондаренко та Н. Пустова аналізують правовий вплив як ключовий елемент у системі соціального впливу, з'ясовують його місце поміж інших регуляторів, таких як мораль, релігія, традиції, політичні та корпоративні норми. Учені досліджували як саме за допомогою специфічного правового інструментарію, як-от норм, способів, методів впливу, право формує поведінку людини та підтримує організованість суспільних відносин, адже такий підхід є вадливим для розуміння чому саме право забезпечує системність, певну стабільність та передбачуваність у суспільстві та виступає фундаментом його стабільного розвитку [2].

В 2022 році світ побачила стаття «Теоретико-правові аспекти регулювання суспільних відносин» [3], в якій автор С. Кравчук аналізує природу та межі правового регулювання як одного з ключових засобів упорядкування суспільних відносин, порівнює його з іншими соціальними регуляторами, такими, як корпоративні норми, мораль, звичаї та традиції, розкриває важливість дотримання балансу між правовим регулюванням та суспільним саморегулюванням, підкреслює ефективність права через його відповідність реальним соціальним умовам, моральним засадам суспільства та рівню правосвідомості. Також учений досліджує фактори, які впливають на дієвість правового регулювання, і серед них - рівень економічного розвитку, соціальна структура, правова культура громадян, стабільність суспільних відносин. Подібний аналіз дозволяє зрозуміти право і як живий механізм взаємодії держави та суспільства, який забезпечую є гармонійний розвиток та справедливий баланс між владним впливом та саморегуляцією соціуму, і, звичайно, як формальний набір норм, що також є важливим.

Результати

Право є специфічним соціальним регулятором, що відрізняється від досить суб'єктивних категорій моралі, традицій чи корпоративних норм своєю формальною визначеністю та загальнообов'язковістю, які при цьому забезпечуються державним примусом.

Формальна визначеність права означає, що правові норми, на відміну від норм моралі чи традицій, завжди зафіксовані у чітких, письмових джерелах, як-от закони, кодекси, судові прецеденти, але в будь-якому випадку ці норми мають недвозначні юридичні формулювання. Така ознака гарантує юридичну передбачуваність поведінки, тобто кожен суб'єкт може однозначно з'ясувати свої права, обов'язки та міру відповідальності за їх невиконання. Формалізація правових норм забезпечує рівність усіх суб'єктів права перед законом, оскільки виключає суб'єктивне, ситуативне тлумачення правил і виступає наріжним каменем принципу законності, що є критичним елементом стабільності правопорядку.

Загальнообов'язковість та державний примус є взаємопов'язаними елементами, де загальнообов'язковість означає що норми права поширюються на всіх суб'єктів, які перебувають у сфері дії відповідної правової системи, незалежно від їхнього соціального статусу чи поглядів, що забезпечує єдність правового простору. Таким чином державний примус є інституціоналізованою гарантією дотримання загальнообов'язковості, яка полягає у легітимній можливості держави застосовувати заходи впливу (санкції, стягнення, позбавлення волі) через спеціальні органи (суд, поліція, виконавчі служби) до тих, хто порушує норми права. Така можливість примусового забезпечення надає йому реальної сили та ефективності у регулюванні суспільних відносин і тим самим відрізняє право від інших соціальних регуляторів що таких функційне мають.

Основною функцією права є регулятивна функція, виражена в цілеспрямованому впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення та розвитку з урахуванням суспільних ідеалів та інтересів.

Регулятивна функція має двоєдину природу:

1) Статична, або закріплююча, - встановлення правового статусу суб'єктів, закріплення форм власності, компетенція органів влади та визначення й гарантування основних прав і свобод, вона є фундаментальною, оскільки саме вона забезпечує стабільність і структурованість суспільних відносин, легітимізує та конститує основні соціальні інститути.

Право фіксує юридичну архітектуру суспільства та визначає які права є невідчужуваними (наприклад, право на життя, гідність), які форми власності визнаються та охороняються (приватна, публічна) і встановлює ієрархічну систему та компетенцію державних органів, а це створює правовий каркас, завдяки якому можлива подальша динамічна діяльність всього суспільства. Якби не було такого каркасу, що ґрунтується на фундаменті основних принципів, прав і свобод, суспільство перетворилося б на хаотичний простір без юридичної визначеності, а відносини ґрунтувалися б на силі, а не на праві, що є характерною ознакою для нецивілізованих суспільств.

2) Динамічна, упорядковуюча, функція проявляється у визначенні динаміки правовідносин, а саме правил їх виникнення, зміни та припинення (наприклад, укладання договорів, процедури судочинства). Динамічна функція права спрямована на регулювання руху та зміни суспільних відносин, забезпечуючи їхній розвиток у правових межах, вона полягає у встановленні детальних процедурних норм та алгоритмів взаємодії. Важливо, що право не лише констатує певний статус-кво, але й визначає юридичні факти, які необхідні для виникнення (укладення шлюбу), зміни (передача прав за договором) чи припинення (розірвання контракту, смерть) правовідносин. Наприклад, у сфері судочинства ця функція встановлює послідовність дій для відновлення порушеного права, правила доказування, строки оскарження, тож динамічна функція забезпечує життєздатність всієї правової

системи завдяки тому, що надає суб'єктам права легальні інструменти для реалізації своїх інтересів і вирішення конфліктів в межах правового поля.

Також право має чіткі ознаки, що обумовлюють його ефективність:

1) Нормативність, тобто право представлене як система норм, які є правилами загального характеру, розрахованими на невизначену кількість випадків, право функціонує як система загальних правил поведінки - норм, які мають безособовий характер. На відміну від індивідуальних приписів (наприклад, судового рішення у конкретній справі), правова норма завжди розрахована на невизначене коло осіб та на необмежену кількість випадків, тобто діє постійно, доки не буде скасована. Такий підхід забезпечує системність і універсальність правового регулювання, тобто право встановлює стандартну, типову модель належної, дозволеної чи забороненої поведінки, що є необхідною умовою для стабільності та передбачуваності формувань суспільних відносин.

2) Формальна визначеність, тобто правові норми фіксуються у чітких, недвозначних юридичних формулюваннях (у законах, кодексах, прецедентах), що забезпечує юридичну передбачуваність поведінки. Формальна визначеність забезпечує принцип верховенства права і означає, що правові норми є чіткими, конкретними та недвозначними, які обов'язково фіксуються у письмових, офіційно оприлюднених джерелах (законах, підзаконних актах, судових прецедентах), і їх зміст, а також умови їх реалізації чи обмеження, не можуть бути довільно змінені чи інтерпретовані посадовими особами. Вимога формальної визначеності спрямована на мінімізацію дискреційних повноважень та запобігання свавіллям влади, а її юридична цінність полягає у забезпеченні юридичної передбачуваності (Legal Predictability). Суб'єкт права, виходячи з тексту закону, має мати змогу розумно передбачити правові наслідки своїх дій, що є необхідною умовою для забезпечення рівності всіх перед законом, оскільки вона виключає можливість індивідуального підходу до застосування норм, проте більше про забезпечення рівності йдеться в наступній ознаці.

3) Норми права є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами, незалежно від їхнього статусу чи бажання. Загальнообов'язковість права означає, що його норми поширюються на всіх суб'єктів, які перебувають у сфері дії правової системи (територія, громадянство), включаючи не тільки громадян чи юридичних осіб, а й самі органи державної влади, адже норми права діють незалежно від особистого бажання чи згоди адресата через їх імперативність у сенсі необхідності їх дотримання, що є ключовим для підтримки єдності правопорядку та забезпечення стабільного функціонування суспільства.

4) Дотримання права гарантується можливістю застосування державного примусу через спеціально створені органи (суди, поліція), що забезпечує реальність правового впливу. Інституціоналізація примусу є важливою ознакою права, що надає йому реальності як регулятору, вона означає що потенційна можливість застосування державного примусу у випадку порушення норми не буде хаотичною чи стихійною, а навпаки впорядкованою та легітимізованою.

Примус є монополізованим державою і здійснюється виключно через спеціально створені інститути (суди, поліцію, виконавчу службу) відповідно до суворих процедурних правил, що гарантує його правовий характер та запобігає перетворенню на свавілля, що дозволяє праву ефективно захищати порушені інтереси та забезпечувати невідворотність відповідальності.

Саме наявність інституціоналізованого примусу забезпечує ефективність та перевагу права над іншими соціальними регуляторами, такими як мораль чи звичаї. І хоча моральні норми можуть викликати суспільний осуд, лише право може призвести до формально визначених юридичних наслідків, проте у демократичному суспільстві, примус є не метою, а лише засобом забезпечення захисту суб'єктивних прав та відновлення порушеного балансу у правовідносинах, підтверджуючи тим самим верховенство закону.

Механізм правового регулювання - це система юридичних засобів, за допомогою яких безпосередньо здійснюється результативний правовий вплив на суспільні відносини.

Механізм правового регулювання (МПР) є комплексною, динамічною системою юридичних інструментів, що забезпечує перетворення абстрактних правових норм на конкретну й впорядковану поведінку суб'єктів у суспільстві.

Мета такого впливу полягає у досягненні результативності, тобто у фактичному досягненні цілей, закладених правотворцем, при цьому МПР охоплює не лише норми права, але й індивідуальні правові акти (договори, судові рішення), правосвідомість суб'єктів та правові режими. Ключовим для розуміння МПР є його функціональність, бо він не просто встановлює правила, а й створює конкретні правовідносини, для чого наділяє суб'єктів суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, і все це разом забезпечує реалізацію прав і обов'язків, в тому числі через інституціоналізований примус.

Ефективність механізму правового регулювання залежить від узгодженості його елементів, що діють послідовно через стадії правотворчості, як-от створення моделі поведінки, та правозастосування, як індивідуалізація норми у разі спору. Відповідно, успішне функціонування МПР є індикатором якості правової системи та правової культури суспільства, тому якщо норми права є якісними та чіткими (формальна визначеність), а інститути правозастосування незалежними та ефективними (інституціоналізація примусу), то МПР буде діяти безперебійно, забезпечуючи юридичну передбачуваність та стабільність суспільних відносин, що є квінтесенцією правопорядку.

Правове регулювання відбувається послідовно через такі стадії:

1) Правотворчість, коли відбувається створення, зміна або скасування норм права, а також визначається юридична модель бажаної поведінки. Правотворчість є політико-юридичною діяльністю, що формує первинний елемент механізму регулювання - норму права, і виступає як інструмент перекладу соціальних, економічних та політичних потреб і цілей суспільства у формально визначені, загальнообов'язкові правила. Якість цієї стадії критично залежить від легітимності суб'єкта правотворчості (парламенту, уряду, народу на референдумі) та дотримання процедурної прозорості. Науковий підхід вимагає, щоб процес правотворчості ґрунтувався на соціально-правовому прогнозуванні та експертизі регуляторного впливу, що забезпечує не лише відповідність норми конституційним принципам, а й її функціональну ефективність та мінімізацію негативних наслідків у реальних суспільних відносинах.

2) Виникнення суб'єктивних прав та обов'язків (правовідносини), коли відбувається активізація правових норм через юридичні факти (події, дії), які пов'язують конкретних суб'єктів та наділяють їх кореспондуючими правами та обов'язками, ця стадія є етапом індивідуалізації та персоналізації загальної норми. Правова норма, навіть будучи універсальною, залишається «сплячою» до моменту настання юридичного факту (наприклад, укладення договору купівлі-продажу, заподіяння шкоди чи досягнення повноліття). З цього моменту юридичні факти «вмикають» норму і виступають як правові активатори, що створює між конкретними суб'єктами правовий зв'язок - правовідносини. Такий зв'язок має корелятивний характер, бо суб'єктивному праву однієї сторони завжди кореспондує юридичний обов'язок іншої, забезпечує двосторонню захищеність відносин та підтверджує балансуючий характер права як регулятора.

3) Реалізація права є кульмінаційною фазою механізму регулювання, що відображає перехід від нормативної моделі до фактичної дійсності і охоплює чотири форми: дотримання (утримання від забороненого), виконання (вчинення позитивних обов'язкових дій), використання (здійснення суб'єктивних прав за власним бажанням) і застосування (діяльність компетентних органів). Ключовим тут є те, що успішна реалізація права не потребує зовнішнього примусу, а відбувається на основі добровільної законослухняності,

вкоріненої у правовій культурі, і через реалізацію права можна оцінити його соціальну ефективність, тобто наскільки фактичні результати відповідають цілям, закладеним у нормі.

4) Правозастосування (за необхідності) відбувається не завжди, але за фактом правопорушення, спору чи інших факторів запусить послідовну діяльність компетентних органів, спрямовану на індивідуалізацію правових норм у конкретних життєвих випадках, зокрема при вирішенні спорів або застосуванні заходів юридичної відповідальності. Правозастосування є державно-владною та інтелектуально-вольовою діяльністю, що активується у випадках юридичного конфлікту чи необхідності індивідуального визначення міри (наприклад, призначенні пенсії, накладенні штрафу). Його головна функція це подолання юридичної невизначеності шляхом встановлення істини щодо юридичних фактів та прийняття індивідуального правового акта (рішення, вироку, наказу). Процес правозастосування завжди є субсумпцією, тобто підведенням конкретного життєвого випадку під загальну норму права, тому якість цієї стадії вимагає не лише знання закону, а й правосвідомості (розуміння духу права) та незалежності суб'єкта застосування (судді, слідчого).

Правозастосування також виконує правокоректуючу функцію, так як в процесі вирішення складних, нетипових справ, компетентні органи (особливо вищі судові інстанції) можуть виявляти прогалини, колізії чи недоліки в чинному законодавстві. Формулюючи правові позиції та прецеденти (у країнах загального права), вони надають обов'язкове тлумачення існуючих норм права, і хоча це не створює нових норм у класичному сенсі, але сприяє динамічній адаптації правової системи до соціальних змін та слугує сигналом для правотворчих органів про необхідність законодавчого втручання.

В теорії права виділяють два основні типи регулювання, що відображають баланс між свободою та необхідністю:

1) Загальнодозвільний тип, характерний для приватного права, який базується на принципі «Дозволено все, що прямо не заборонено законом». Тобто право встановлює лише межі свободи, а суб'єкти діють на власний розсуд.

2) Дозвільно-зобов'язуючий (імперативний) тип, характерний для публічного права (адміністративного, кримінального), він базується на принципі «Дозволено лише те, що прямо передбачено законом». Тут право чітко визначає межі та порядок дії суб'єктів, особливо органів влади.

Ефективність права залежить від адекватного вибору регулятивних засобів, які забезпечують баланс між публічними та приватними інтересами, а також від регуляторних режимів.

Перелік засобів регулювання, що використовує право:

- Правові стимули у формі заохочення до бажаної поведінки (пільги, преференції, субсидії), які мотивують суб'єкта до вибору соціально корисного варіанту поведінки.

- Правові обмеження - межі дозволеної поведінки (заборони, обов'язки, юридична відповідальність) з метою запобігати антисоціальній поведінці.

- Правові дозволи, тобто надання суб'єктам можливості діяти певним чином (суб'єктивні права, повноваження).

Регулятивні режими можуть формуватися у відповідь на складність певних соціальних, часто форс-мажорних відносин, і називаються правові режими, є сукупністю особливих норм, стимулів та обмежень, що застосовуються до певної сфери (наприклад, режим надзвичайного стану, режим оподаткування, режим інтелектуальної власності) при виникненні певних ситуацій.

Такі режими відображають здатність права до диференційованого регулювання відповідно до соціальної значущості відносин, наприклад режим приватного права фокусується на диспозитивності та автономії волі, тоді як режим публічного права акцентує на імперативі та забезпеченні загального блага.

У ХХІ столітті право як регулятор стикається з наступними безпрецедентними викликами, які вимагають перегляду його традиційних підходів:

1) Глобалізація, тобто виникнення транснаціональних відносин, які не можуть бути ефективно врегульовані виключно національним правом стимулює розвиток міжнародного публічного та приватного права та потребує гармонізації національних законодавств. Глобалізація кидає фундаментальний виклик територіальному принципу дії права, за якого держава здійснює суверенітет і регулювання лише у своїх кордонах через виникнення транснаціональних відносин.

Так, наприклад, міжнародна торгівля, кіберзлочинність, міграційні потоки, призводять до конфліктів юрисдикцій та регулятивних розривів, оскільки жодна національна правова система не має достатньої сили для їх повного контролю, і все це стимулює процес правової інтеграції та гармонізації (зокрема, у межах Європейського Союзу) та активний розвиток міжнародного публічного права (регулювання міждержавних відносин) і міжнародного приватного права (вирішення колізій норм різних держав).

Сучасне право повинно функціонувати як мережевий регулятор, поєднуючи національні стандарти з міжнародними договорами та *lex mercatoria* (торгове право), інакше воно втратить свою ефективність.

Терміни «глобалізація» та «детериторіалізація права» перебувають у відношенні причини та наслідку, або процесу та його правового прояву, проте глобалізація - широкий, багатоаспектний соціально-економічний і політичний процес інтенсифікації зв'язків та взаємозалежності між країнами та народами, включає в себе рух капіталу, товарів, інформації та людей через національні кордони, це - причина змін у праві.

Детериторіалізація права, як наслідок або правовий феномен, є конкретним проявом і наслідком глобалізації у правовій сфері та означає ослаблення виняткової прив'язки дії права до національної території та втрату державою монопольного контролю над регулюванням суспільних відносин, які набули транскордонного характеру. Її сутність полягає в тому, що правові норми (наприклад, норми міжнародної торгівлі, правила інтернет-регулювання) починають діяти, поширюватися або впливати на відносини, які фізично відбуваються поза межами юрисдикції однієї держави. Таким чином детериторіалізація права є наслідком глобалізації, і це зміна механізму дії права у відповідь на виклики, які породжує глобалізація, тобто правові відносини стають «атериторіальними» або «політериторіальними», що вимагає створення нових, міжнародних або гармонізованих інструментів регулювання.

2) Цифрова трансформація виникла через появу нових об'єктів регулювання (штучний інтелект, криптовалюти, Big Data), які є територіальними та надзвичайно динамічними. Національне право часто відстає від швидкого розвитку технологій, що не зарегульовуються системою стримування та контролю, і це призводить до формування правових лакун, тому вирішення цієї проблеми повинно бути якнайоперативнішим, а це можливе лише при створенні гнучких регулятивних механізмів.

3) Криза легітимності, коли зниження довіри до правових інститутів (судів, органів влади) у низці країн, підриває загальнообов'язковий характер права та збільшує прояви правового нігілізму, що є однією з найбільш руйнівних загроз для ефективності права як соціального регулятора, оскільки стосується внутрішньої, ціннісної згоди суспільства підкорятися правовій системі.

Суть проблеми полягає у зниженні суспільної довіри до ключових правових інститутів, які відповідають за правозастосування, що може проявлятися в різних державах, проте якщо частина громадян перестає вірити у неупередженість, справедливість та ефективність цих інституцій, а їхні дії сприймаються як вибіркові, політично мотивовані або корумповані, це стає масовим та значущим, то це безпосередньо почне підривати загальнообов'язковий характер права.

В такому випадку закон, який вже не підтримується суспільною вірою, перестає бути внутрішнім імперативом і перетворюється виключно на зовнішній примус, що неминуче призводить до поширення итакого небезпечного явища як правовий нігілізм, тобто активне або пасивне заперечення соціальної цінності права, коли норми ігноруються, а конфлікти вирішуються поза легальним полем, що дестабілізує весь правопорядок, і як результат знищує умови якісного розвитку суспільства.

Висновки

Право залишається ключовим, універсальним та найефективнішим соціальним регулятором, що здатний забезпечувати функціональну стійкість і соціальну гармонію. Його регулятивна сила ґрунтується на унікальному поєднанні таких ознак як нормативність, формальна визначеність та державній примус.

При цьому в умовах глобалізації, ефективність правового регулювання у XXI столітті залежить від його адаптивності до швидкоплинних соціальних та технологічних змін. Щоб це могло бути можливим, необхідно вдосконалювати наступні фактори: посилення гнучкості норм, забезпечення прозорості правозастосування для відновлення суспільної довіри, а також інтеграції міжнародних та національних правових систем для регулювання транскордонних відносин.

Зрештою, успішне функціонування права як регулятора відображенням здатності суспільства до самоорганізації на засадах справедливості та верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Медвідь Ф. М. Право як ефективний регулятор суспільних відносин в контексті завдань правової освіти / Ф. М. Медвідь, Я. Б. Мельниченко, А. І. Твердохліб // Будівельне право : проблеми теорії і практики : зб. наук. праць : в 2 ч. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. ; редкол. : П. М. Куліков (голова) [та ін.]. – Київ ; Тернопіль : Бескиди, 2019. – Ч.1. - Третя наук. практ. конф., Київ, 4 грудня 2019 р. - С. 100 - 109. <https://repository.knuba.edu.ua/items/ceff25ae-d4ae-42d9-ae74-0e259d598dc5>
2. Бондаренко В.А., Пустова Н.О. Правовий вплив у системі соціального впливу Соціально-правові студії. 2021. Випуск 2 (12). С. 12-18 Social & Legal Studios. 2021. Issue 2 (12). P. 12-18. https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&LS_2021_Vol.%204,%20No.%202_12-18.pdf
3. Кравчук С. Й. Теоретико-правові аспекти регулювання суспільних відносин. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Серія ПРАВО. Випуск 69. С. 32-36. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.4>
4. Григоренко Є.І., Передерій О.С. «М'ЯКЕ ПРАВО» У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ КОНТЕКСТ. Юридичний науковий електронний журнал, № 5/2022. С. 146-148. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/32>
5. Правознавство : навч. посіб. / М. М. Пендюра, О. Я. Лапка, А. Л. Калінюк та ін. – К. : 7БЦ, 2022. – 548 с. <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/36fd701c-223c-483a-9e3e-43465b4277e1/content>
6. Риндюк В. І. Система права в контексті сучасних підходів до праворозуміння. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Серія ПРАВО. Випуск 70. С. 59-63. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.9>
7. Романова А.С. Природно-правове регулювання суспільних відносин в період війни. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». РОЗДІЛ XII. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. С.311-314. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.55>

8. Правове регулювання суспільних відносин в умовах сталого розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ 10 грудня 2020 р.). Упоряд: Бакалінська О.О., Бевз С.І., Головатюк О.А, Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2020. 253 с. <https://kigap.kpi.ua/wp-content/uploads/2021/11/zbirnyk-tez-2020-vid-27.01.21.pdf>

9. Кельман М., Кельман Р. Доктринальні підходи до розкриття поняття «правове регулювання». Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки" № 3 (39), 2023. С. 13-20. <http://doi.org/10.23939/law2023.39.013>